

INIȚIALELE MARI ÎN „DE HUMANI CORPORIS FABRICA. LIBRI SEPTEM“, A LUI VESALIUS

dr. M. Ionescu

Implinirea în 1964 a patru sute de ani de la moartea anatomistului belgian *Andreas Vesalius* a prilejuit comemorări în țara sa de bașcină, precum și în cea în care a studiat (Franța), în care a profesat (Italia), în care și-a editat cea mai mare parte din opera sa (Elveția) și în întreaga lume care consideră azi că odată cu publicarea lui „De Humani Corporis Fabrica, libri septem“ s-au pus bazele științifice ale cunoașterii anatomiei corpului omenesc și a însemnat „renașterea“ în medicină (5). De-a lungul celor mai bine de patru secole ce s-au scurs de atunci, opera sa a fost nu numai completată dar și reeditată de nenumărate ori, atît în limba latină cît și în alte limbi (olandeză, germană, rusă), în ultimul deceniu remarcîndu-se un interes deosebit pentru studiul vieții și operei celui care este considerat azi ca fiind „părintele anatomiei moderne“ (5). Textele lui *Vesalius* și minunatele planșe anatomice desenate în parte de el însuși, dar în majoritate fiind opera compatriotului său *Johannes-Stephanus Van Calcar*, pictor, sculptor și gravor din școala lui *Tizian*, sînt azi comentate în numeroase lucrări. Existența în țara noastră a unor exemplare originale „in folio“ a operei capitale a lui *Andreas Vesalius Bruvellensis* „De Humani Corporis Fabrica, libri septem“, (ediția I din anul 1543 în biblioteca facultății de zoologie din Cluj și ediția a II-a din anul 1555 în biblioteca muzeului „Bruckenthal“ din Sibiu și în aceea a Institutului „Dr. I. Cantacuzino“ din București) (4), ne-a prilejuit posibilitatea studierii lor amănunțite, în lucrarea de față propunîndu-ne să atragem atenția asupra inițialelor mari din acest minunat tratat de anatomie pe care mulți îl consideră ca fiind totodată și o operă de artă (1).

Este o caracteristică a cărților vechi ca inițialele titlurilor și chiar ale paragrafelor și aliniatelor să fie ornamentate după specificul epocii respective. La apariția cărților lui *Vesalius* fabricarea hirtiei și tiparul erau dezvoltate, iar opera la care ne referim a fost editată la Basel în atelierele lui *Johannes Herbst*, zis *Oporinus*, umanist cult, prieten al lui *Vesalius* și elev al lui *Paracelsus*.

Figurile anatomice din prima ediție, inclusiv cele pentru inițiale, au fost sculptate de *Van Calcar* pe plăci din lemn de faș și transportate pe spinarea măgarilor de la Padova la Basel, peste Alpi. În afară de valoarea lor artistică și frumusețea lor deosebită, inițialele din această carte sînt prețioase și din punct de vedere iatro-istoriografic deoarece reprezintă alegoric scene medicale ale epocii renașterii întregind înțelegerea textelor și cunoașterea medicinii practicate în vremea aceea. Fără îndoială că *Vesalius* a fixat temele pentru iconografia inițialelor, căci ele au un conținut medical legat de conținutul anatomic al textelor, fiind astfel exemple pentru anatomia aplicată inițiată de el.

În prima ediție se găsesc patru inițiale mari (I, O, Q și T), reprezentate de noi în figurile 1, 2, 3, și 4, avînd dimensiunile de 7,75 cm. Primul care s-a ocupat cu studiul lor a fost *M. Roth* (9) în biografia lui *Vesalius* pe care a publicat-o în limba germană în anul 1892, dar autorii contemporani l-au cam dat uitării pe *Roth*, cel mai complet studiu recent fiind publicat de *Herrlinger* (1). Este stabilit faptul că în aceste inițiale se recunoaște influența lui *Hans Holbein* cel tînăr care crease deja „*Dansul morții*” (4, 5).

La apariția ediției a doua (tot la Basel în anul 1555), *Van Calcar* era mort de 9 ani, dar cu toată deosebirea oglinzii și numărului de pagini, a dimensiunilor caracterelor și în general a întregii ediții care a apărut corectată și mai îngrijită, figurile anatomice și cele patru inițiale mari la care ne referim sînt aceleași ca în prima ediție, au aceleași dimensiuni și se consideră că s-au utilizat aceleași tipare. În această a doua ediție apare însă și o a cincea inițială mare și anume litera „V” pe care o redăm și noi în figura 5, la care se recunoaște că este vorba de o altă „mîină”, așa cum vom remarca într-un studiu următor acestuia faptul că, au fost schimbate și o parte a inițialelor mici și cele ale indexului.

Inițiala mare „I”, care reprezintă răpirea nocturnă a unui cadavru, seamănă și este probabil inspirată după tabloul lui *Tintoretto* intitulat „Răpirea Sfîntului Marc”. În fundal se vede portalul cavoului, iar personajele alegorice sînt zece „*Putto*” caracteristici renașterii. Cîțiva din ei sînt antrenați în ridicarea cadavrului din groapă, unul ține o luminare, altul un steag, unul poartă cască și lance, altul poartă scut, iar doi privesc pasiv. Este inițiala cuvîntului „*Instrumenta*” cu care începe capitolul întîi din „*Liber septimus*”.

Inițiala mare „O” este o capodoperă de grafică, ornată în jur cu frunze de acant și un balaur. În interiorul literei se desfășoară o scenă de preparare a unui craniu osos de om prin fierbere. Dintre cei cinci „*Putto*” unul ațîță focul, iar altul introduce craniul descărnat în cazanul situat sub șemineu. Unul dintre *Putto*, se află întors cu spatele țînînd în mîini un os umerus. Aceasta este inițiala cuvîntului „*Os*” cu care începe textul lui „*Liber primus*”, și se repetă la cuvîntul „*Ossium*” cu care începe textul lui „*Liber tertius*”.

Inițiala mare „Q”, este ornată în colțurile superioare de cîte un *Putto* înaripat, iar jos de unul care închide un brici, și un altul care sprijină coada literei. În mijlocul literei se desfășoară o scenă de vivisectie; un porc este imobilizat cu lanțuri în decubit dorsal pe o masă solidă, un *Putto* citește textul, un altul execută incizia cu scalpul iar cinci *Putto* privesc scena cu interes. Aceasta este inițiala cuvîntului „*Tertio*” cu care începe textul lui „*Liber quartus*”.

Inițiala mare „T” reprezintă o scenă pregătitoare pentru vivisectie pe cîini. Cei șase *Putto* prezenți în această figură imobilizează cîinele care este legat cu o frînghie de labele din spate și atîrnat de brațul drept al literei. În primul plan apar instrumente pentru vivisectie, iar în fundal profilul unei clădiri. Este inițiala cuvîntului „*Tertio*” cu care începe textul lui „*Liber Quartus*”.

Cele patru inițiale analizate pînă acum reprezintă scene în mișcare, legate între ele, dar mai ales cu textul și inițialele mici care le urmează, executate evident de aceeași mîină de artist.

M IONESCU: INIȚIALELE MARI IN „DE HUMANI CORPORIS FABRICA,
LIBRI SEPTEM”, A LUI VESALIUS

Fig. nr. 2.

Fig. nr. 1.

Fig nr. 3

M. IONESCU: INIȚIALELE MARI IN „DE HUMANI CORPORIS FABRICA.
LIBRI SEPTEM“, A LUI VESALIUS

Fig. nr. 4.

Fig. nr. 5.

Inițiala mare „V” care apare numai în ediția a doua, reprezintă o fază inițială pentru prepararea unui schelet. Se vede groapa din care a fost scos cadavrul iar giulgiul său e aruncat. Cadavrul este atârnat cu mâinile legate de un copac. Un bărbat execută incizia pentru eviscerare și descărnare, două femei privesc scena pasiv de la distanță, iar în fundal doi bărbați cîntă din fluiere. Este inițiala cuvîntului „Vicunque” cu care începe prefața lui „liber I” la pagina a₂, și textul capitolului I din „liber V” la pagina 589 a ediției a doua.

Nu se presupune pînă acum cine este autorul acestei inițiale, care se pare că nu a fost remarcată pînă acum în alte studii.

Dar indiferent de autorii lor, toate sînt deosebit de frumoase și expresive, adevărate opere de artă grafică, modele de anatomie aplicată așa cum le-a conceput Vesalius, și mai ales cu o reală valoare iatro-istoriografică.

Sosit la redacție: 10 octombrie 1969.

Bibliografie

1. HERRLINGER R.: Acta Medicae Historiae Patavina (1963—1964), 10, 97;
2. HOLLÄNDER E.: Die Medizin in der Klassischen Malerei. 2 Auflage. Verlag Ferdinand Enke, Stuttgart 1913;
3. HOLLÄNDER E.: Die Karikatur und Satire in der Medizin. 2. Auflage. Verlag Ferdinand Enke, Stuttgart, 1921;
4. IONESCU M.: Morfologia normală și patologică (1969), 3, 261;
5. IONESCU M.: Intemeietorul anatomiei moderne, Andreas Vesalius. Serviciul de educație sanitară, Tirgu-Mureș, 1969;
6. MAYER F. K.: Az orvostudomány története, Budapest 1927;
7. MEYER-STEINER TH., SUDHOFF K.: Illustrierte Geschichte der Medizin. 5 Auflage, Gustav-Fischer Verlag, Stuttgart. 1965;
8. PAZZINI A.: Acta Medicae Historiae Patavina (1963—1964), 10, 21;
9. ROTH M.: Andreas Vesalius Bruxellensis. Druck und Verlag Georg Reiner Berlin, 1892;
10. VESALII BRUXELLENSIS (Andreae): De Humani Corporis Fabrica, libri septem. Basileae, ex officina Ioannis Oporini 1543;
11. VESALII BRUXELLENSIS (Andreae): De Humani Corporis Fabrica, Lib. VII, Lugduni, Apud Ioan Tornaesium 1552;
12. VESALII BRUXELLENSIS (Andreae): De Humani Corporis Fabrica, libri septem. Basileae per Ioannem Oporinum, 1555;
13. VESALII BRUXELLENSIS (Andreae): De Humani Corporis Fabrica, libri septem, Venetiis, Apud Franciscum Franciscium Senensen et Ioannem Crieger Germanum, 1568.